

Deniz Yetki Alanlarının Paylaşım Sorunu ve Türkiye

Fahrettin TEPEALTI



Fahrettin TEPEALTI

DENİZ YETKİ ALANLARININ PAYLAŞIM SORUNU VE TÜRKİYE

ISBN 978-625-6890-08-4

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Mayıs 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti.
Çetin Emeç Bulvarı 1314. Cadde No: 37A-B Çankaya/ANKARA
Tel: (0312) 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 46661

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Met'e ve Melih'e

Fahrettin TEPEALTI

21 Temmuz 1979 tarihinde Karabük'te doğan Fahrettin TEPEALTI, ilk ve orta öğrenimini babasının memuriyeti nedeniyle Diyarbakır, Kırşehir, Safranbolu ve Karabük'te tamamlamıştır.

1996 yılında girdiği İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü'nden 2000 yılında mezun olmuş ve 2009 yılında İstanbul Üniversitesi'nde "Boru Hatları Ulaşımı ve Potansiyelinin Türkiye'nin Siyasi Coğrafyası'ndaki Etkileri ve Önemi" başlıklı tezi ile yüksek lisans eğitimini bitirmiştir. 2016 yılında İstanbul Üniversitesi'nde başladığı doktora eğitimini ise "Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye" başlıklı tezi ile 2020 yılında tamamlamıştır.

2013-2015 yılları arasında Brüksel Eğitim Müşavirliği bünyesinde görev alan Fahrettin TEPEALTI, halen İzmir Bakırçay Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Coğrafya Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Yazarın "Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye" başlıklı bir kitabı, ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayınlanmış çeşitli makaleleri ile ulusal ve uluslararası sempozyum/kongrelerde yapılmış bildirileri mevcuttur. Uluslararası göç ve Siyasi Coğrafya alanları ağırlıklı çalışmalarını sürdüren Fahrettin TEPEALTI, evli ve iki çocuk babasıdır.

ORCID No: 0000-0002-6602-0640

ÖN SÖZ

Yeryüzünün yaklaşık %70'ini kaplayan denizler ve okyanuslar, sahip oldukları fiziksel özelliklerden kaynaklı zorluklar nedeniyle keşifleri tamamlanmamış devasa su kütleleridir. İnsanoğlunun denizler hakkında bildiklerinin bilmediklerinden daha az olduğu göz önüne alınırsa söz konusu bilinmezliğin düzeyi daha iyi anlaşılacaktır. Bu durum insanlar için bir gizem oluşturmasının yanında ekonomik alanda büyük bir beklentiyi de beraberinde getirmekte ve dolayısıyla insanların denizlere yönelik ilgisi her geçen gün artmaktadır.

Tarihsel dönemde ilkel avlanmayla başlayan insanların denizlerden faydalanma faaliyetleri, zaman içinde gelişerek çeşitlenmiştir. Okyanuslar aşılarak gerçekleştirilen Coğrafi Keşifler, yeni ticaret güzergahlarını ortaya çıkarmış ve Avrupa medeniyetinin merkezinde yer aldığı günümüzdeki küresel güç dağılımının temelini oluşturmuştur. Kısacası Batı dünyası, emperyal faaliyetleri sayesinde ulaştığı hegemonik gücünü 15. yüzyıl itibarıyla yoğunlaştırdığı denizcilik alanındaki gayretlerine borçludur. Bu tarihi süreçten etkilenen Amerikalı amiral ve stratejist Alfred Mahan, 1890 yılında yayınladığı “Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783” adlı eserinde denizlerin uluslararası güç mücadelesi ve ticaretteki önemini ele almıştır. Deniz Hakimiyeti Teorisi’ni açıkladığı bu eserde Mahan, dünya egemenliğinin anahtarı olarak deniz yollarının kontrolünü işaret etmektedir. Kısacası Mahan’a göre “Denizlere hâkim olan dünyaya hâkim olur!”

Günümüzde de devletler deniz yollarının yanında egemen haklarını kullanabildikleri deniz alanları için mücadele vermektedir. Çünkü deniz yoluyla gerçekleşen ticaretin sürekli artması, devletlerin deniz yetki alanlarında hidrokarbon kaynaklı çalışmalar yapabilmesi, deniz içi ve tabanına telekomünikasyon kabloları, elektrik, su, petrol ve doğal gaz taşımak amaçlı boru hatları döşeyebilmesi, denizel alanları tarihte hiç olmadığı kadar önemli bir konuma taşımıştır. Dolayısıyla devletler için denizler, her alanda sağladığı türlü faydalar nedeniyle jeopolitik rekabetin en önemli değişmez unsurları arasında yer almaktadır.

Denizlerdeki faaliyetlerin bu derece çeşitlenmesi, bu alanların nasıl paylaşılacağı konusunu gündeme getirmekte ve özellikle hidrokarbon rezervleri bakımından yüksek potansiyelli görülen sahalar, uluslararası rekabet alanlarına dönüşmektedir. Bu nedenle küresel veya bölgesel etkiye sahip devletler, bir yandan menfaatleri gereği deniz alanlarından olabildiğince faydalanmaya çalışırken diğer yandan da rakip devletlerin bu alanlardaki etkinliğini sınırlandırmaya yönelik stratejiler izlemektedir.

Devletler açısından uğruna bu derece büyük mücadeleler verilen ve yaşamsal önemde bir doğal kaynak olarak değerlendirilen denizlerin paylaşım mücadelesini konu alan bu çalışma her ne kadar tek yazarlı bir eser olarak yayınlansa da çok değerli kişilerin destekleri sayesinde meydana getirilebilmiştir. Bu kapsamda her zaman olduğu gibi rehberliğini ve akademik desteğini yakından hissettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Mesut DOĞAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Hayatımın her döneminde olduğu gibi bu dönemde de benden manevi desteklerini esirgemeyen hakları ödenmez anne ve babama şükranlarımı sunarım.

Tabii ki teşekkür edilecekler içinde çekirdek ailemi müstesna bir yere koymam gerekir. Bu kitabın hazırlanabilmesi için geçen 2 yılı aşkın süre boyunca kendilerine ait zamandan fedakârlık ederek bana çalışma imkânı sağlayan kıymetli eşim Emel TEPEALTI ile çocuklarım M. Mete ve A. Melih'e en içten sevgilerimi sunarım.

Fahrettin TEPEALTI

İzmir, 2023

İÇİNDEKİLER

| | |
|--------------------|---|
| Ön Söz..... | v |
| Giriş | 1 |

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

| | |
|--|----|
| Esas Hat | 6 |
| İç Sular | 8 |
| Kara Suları | 8 |
| Bitişik Bölge..... | 10 |
| Kıta Sahaneliği..... | 10 |
| Kıta Sahaneliği Kavramının Tarihsel Gelişim Süreci | 13 |
| Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) | 16 |
| Açık Deniz..... | 18 |

2. BÖLÜM

EGE (ADALAR) DENİZİ

| | |
|--|----|
| Ege (Adalar) Denizi'nin Genel Özellikleri | 22 |
| Ege (Adalar) Denizi'nin Konumu | 22 |
| Ege (Adalar) Denizi'nin Jeolojik Özellikleri | 25 |
| Türkiye ile Yunanistan Arasındaki Ege (Adalar) Denizi Kaynaklı Sorunlar | 26 |
| Egemenliğı Antlaşmalarla Yunanistan'a Devredilmemiş Ada, Adacık ve Kayalıklar (EGAYDAAK) Sorunu | 28 |
| Kara Suları Sorunu..... | 31 |
| Kıta Sahaneliği Sorunu..... | 39 |
| Gayri Askeri Statüdeki Adaların Askerileştirilmesi ve Silahlandırılması Sorunu..... | 43 |
| Hava Sahası Sorunu | 48 |
| Arama Kurtarma Sorumluluk Sahası Sorunu | 52 |

3. BÖLÜM DOĞU AKDENİZ

| | |
|---|-----|
| Doğu Akdeniz'in Genel Özellikleri..... | 55 |
| Doğu Akdeniz'in Konumu..... | 56 |
| Doğu Akdeniz'in Jeolojik Özellikleri..... | 59 |
| Doğu Akdeniz'in Mevcut ve Potansiyel Hidrokarbon Kaynakları | 61 |
| Doğu Akdeniz Yetki Alanlarının Paylaşım Mücadelesi | 64 |
| Doğu Akdeniz'e Müdahil Ülkelerin Tutum ve Faaliyetleri | 64 |
| Doğu Akdeniz Hidrokarbon Kaynaklarının Taşınma Seçenekleri..... | 103 |

4. BÖLÜM KARADENİZ

| | |
|---|-----|
| Karadeniz'in Genel Özellikleri | 109 |
| Karadeniz'in Konumu | 110 |
| Karadeniz'in Jeolojik Özellikleri | 111 |
| Karadeniz'de Hidrokarbon Kaynaklı Faaliyetler | 113 |
| Türk Boğazları Rejiminin Gelişim Süreci | 117 |
| Montrö Boğazlar Sözleşmesi Öncesi Dönem | 118 |
| Montrö Boğazlar Sözleşmesi..... | 119 |
| Karadeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşım Mücadelesi..... | 123 |
| Karadeniz'de Yetki Alanlarının Belirlenme Süreci..... | 123 |
| Karadeniz'de Yaşanan Yetki Alanı Sınırlandırma Anlaşmazlıkları..... | 128 |

| | |
|--------------------|-----|
| Sonuç | 139 |
|--------------------|-----|

| | |
|-----------------------|-----|
| Kaynakça | 149 |
|-----------------------|-----|

ŞEKİLLER LİSTESİ

| | |
|--|-----|
| Şekil 1. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne Göre Deniz Alanları | 6 |
| Şekil 2. Normal Esas Hat | 7 |
| Şekil 3. Düz Esas Hat | 7 |
| Şekil 4. Coğrafi Kıta Sahaneliği ve İlgili Deniz Bölümleri..... | 11 |
| Şekil 5. Hukuki Kıta Sahaneliği ve İlgili Deniz Bölümleri..... | 12 |
| Şekil 6. Ege Denizi'nin Konumu..... | 23 |
| Şekil 7. Ege Denizi'ndeki Ada Grupları | 24 |
| Şekil 8. 6 Mil Kara Suları Genişliğine Göre Ege (Adalar) Denizi'ndeki Egemenlik Dağılımı..... | 32 |
| Şekil 9. 12 Mil Kara Suları Genişliğine Göre Ege Denizi'ndeki Egemenlik Dağılımı..... | 36 |
| Şekil 10. Doğu Akdeniz'in Konumu | 56 |
| Şekil 11. Akdeniz'deki Ticaret Yolları ve Bazı Önemli Limanlar..... | 58 |
| Şekil 12. Akdeniz ve Yakın Çevresinin Konumu ve Morfometrik Görünümü | 59 |
| Şekil 13. Doğu Akdeniz Havzası'nın Topografyası, Batimetri ve Yapısal Birimleri..... | 60 |
| Şekil 14. Doğu Akdeniz'deki Önemli Hidrokarbon Sahaları..... | 63 |
| Şekil 15. Seville Haritası'na Göre Doğu Akdeniz'deki Yetki Alanları | 66 |
| Şekil 16. Seville Haritası ve Mavi Vatan Doktrinine Göre Doğu Akdeniz'deki Yetki Alanları | 67 |
| Şekil 17. Meis Adası'nın Konumu | 68 |
| Şekil 18. Kıbrıs Çevresindeki İhtilafı Deniz Alanları | 70 |
| Şekil 19. Türkiye-Libya Mutabakatı'na Göre İki Ülke Arasındaki Deniz Sınırı..... | 73 |
| Şekil 20. GKRY ve KKTC Tarafından İlan Edilen Hidrokarbon Arama Alanları | 84 |
| Şekil 21. Dönemlere Göre Filistin ve İsrail Kontrolündeki Bölgeler | 97 |
| Şekil 22. Doğu Akdeniz'de Keşfedilen Doğal Gazın Muhtemel Taşınma Güzergahları..... | 104 |
| Şekil 23. Karadeniz'in Konumu | 110 |
| Şekil 24. Karadeniz Havzası'nın Topografik Görünümü | 112 |
| Şekil 25. Karadeniz'de Türkiye Tarafından Açılan Bazı Sondaj Kuyuları..... | 114 |
| Şekil 26. Türkiye'nin Karadeniz'deki Doğal Gaz Keşifleri | 115 |
| Şekil 27. Karadeniz Havzası'ndaki Doğal Gaz Boru Hatları..... | 116 |
| Şekil 28. Türkiye'nin Karadeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölge Sınırı | 125 |
| Şekil 29. Karadeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge Dağılışı..... | 126 |
| Şekil 30. Türkiye ile Bulgaristan Arasındaki Deniz Yan Hudut Sınırı..... | 129 |
| Şekil 31. Ukrayna ve Romanya'ya Ait Deniz Alanları | 131 |
| Şekil 32. SSCB Sonrası Dönemde Rusya'nın İşgal Ettiği Kıyı Bölgeleri | 137 |

GRAFİKLER LİSTESİ

| | |
|--|-----|
| Grafik 1. Karadeniz'e Kıyısı Bulunan Ülkelerin Sahip Olduğu Yetki Alanlarının Dağılışı (%) | 127 |
|--|-----|

TABLolar LİSTESİ

| | |
|---|-----|
| Tablo 1. 1923 Lozan ve 1947 Paris Antlaşmalarına Göre Gayri Askeri Statüdeki Ege Adaları | 44 |
| Tablo 2. Doğu Akdeniz'deki Önemli Doğal Gaz Keşifleri | 62 |
| Tablo 3. Karadeniz'e Kıyısı Bulunan Ülkelerin Kıyı Uzunlukları ve Sahip Olduğu Yetki Alanları | 126 |

KISALTMALAR LİSTESİ

| | |
|-----------------|---|
| AB | : Avrupa Birliği |
| ABD | : Amerika Birleşik Devletleri |
| AGİT | : Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı |
| BAE | : Birleşik Arap Emirlikleri |
| BAH | : Batı Akdeniz Havzası |
| BG Group | : British Gas Group |
| BM | : Birleşmiş Milletler |
| BMDHS | : Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi |
| BTC | : Bakü-Tiflis-Ceyhan |
| CADS | : Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi |
| CCC | : Consolidated Contractors International Company |
| CKSBBS | : Cenevre Kara Suları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi |
| DAH | : Doğu Akdeniz Havzası |
| EGAYDAAK | : Egemenliđi Antlaşmalarla Yunanistan'a Devredilmemiş Ada, Adacık ve Kayalıklar |
| EMGF | : East Mediterranean Gas Forum (Doğu Akdeniz Gaz Forumu) |
| EOKA | : Ethniki Organosis Kypriakon Agonistion (Kıbrıslı Savaşçıların Milli Teşkilatı) |
| FIR | : Flight Information Region (Uçuş Haberleşme Bölgesi) |
| GKRY | : Güney Kıbrıs Rum Yönetimi |
| ICAO | : International Civil Aviation Organization (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü) |
| IEA | : Uluslararası Enerji Ajansı |
| IHO | : International Hydrographic Organization (Uluslararası Hidrografi Bürosu) |
| IMO | : International Maritime Organization (Uluslararası Denizcilik Örgütü) |
| KEİ | : Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü |
| KKTC | : Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti |
| LNG | : Liquefied Natural Gas (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz) |

| | |
|---------------|---|
| LSDF | : Libya Siyasi Diyalog Forumu |
| MEB | : Münhasır Ekonomik Bölge |
| MED-7 | : Southern EU Countries (Güney Avrupa Ülkeleri) |
| MİLGEM | : Milli Gemi |
| NATO | : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) |
| NGL | : Natural Gas Liquids (Doğal Gaz Sıvıları) |
| OECD | : Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü) |
| PCI | : Projects of Common Interest (Ortak Çıkar Projeleri) |
| SPC | : Syrian Petroleum Company |
| SSCB | : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği |
| TBMM | : Türkiye Büyük Millet Meclisi |
| TDT | : Türk Devletleri Teşkilatı |
| TPAO | : Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı |
| TSK | : Türk Silahlı Kuvvetleri |
| UAD | : Uluslararası Adalet Divanı |
| UMH | : Ulusal Mutabakat Hükümeti |

GİRİŞ

Tarih boyunca denizler, insanoğlu için canlı ve cansız kaynaklarından yararlandığı en değerli doğal alanların başında gelmiştir. Bu yüzden dünya nüfusunun ezici bir çoğunluğu denize yakın alanlara yerleşmiş ve buralarda örgütlenme imkânı bulmuştur. Bu örgütlenmeler zaman içinde kıyı alanlarının sahip olduğu elverişli iklim koşulları, balıkçılık ve ticaret imkanları sayesinde hızla gelişerek dönemlerinin en önemli devletlerine dönüşmüştür. Denizci bir millet olan Yunanlılar, Coğrafi Keşifleri başlatan İspanyollar ve Portekizliler ile küresel çapta sömürgeci İngilizler, Fransızlar, Belçikalılar ve Hollandalıların kurduğu devletler bu duruma çarpıcı birer örnektir. Günümüzde de dünyanın önemli devletlerine baktığında yukarıdaki milletlere ait ülkelere ilaveten ABD, Rusya, Çin ve Japonya gibi denizcilik kültürüne sahip ülkelerin öne çıktığı görülmektedir.

Denizlerin taşıdığı değeri etkilemesi bakımından 18. yüzyılda yaşanan Sanayi Devrimi, en önemli eşiklerden biridir. Üretim tarzının değışmesine bağlı olarak hammadde ve pazar ihtiyacının çarpıcı derecede artış göstermesi, sömürgecilik faaliyetlerini yaygınlaştırmış ve deniz ticareti hiç olmadığı kadar önem kazanmıştır. Dolayısıyla ticaret güzergâhı üzerinde yer alan sahalarla stratejik değere sahip su yolları, sanayileşmiş ülkeler için uğruna savaşılabacak alanlar haline gelmiştir. Bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmelerin deniz tabanlarını daha ulaşılabilir ve işletilebilir kılması, denizler için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Artık denizler balıkçılık ve ticari faaliyetlerin yanında tabanlarından çeşitli madenler ile hidrokarbon kaynaklarının çıkarılabildiği ve taşınabildiği alanlara dönüşmüştür. Bu değışim, karasal kaynakların yetersiz kalmaya başladığı ve nüfus miktarının artışına bağlı olarak doğal kaynak ihtiyacının da sürekli arttığı bir ortamda denizleri devletler arasındaki güç mücadelesinin merkezine yerleştirmiştir. Bu durum devletler açısından deniz alanlarının nasıl paylaşılacağı hayati bir konu haline getirmiş ve deniz hukuku alanının daha ayrıntılı düzenlenmesini gerekli kılmıştır.

Deniz alanlarının kullanımı, 19. yüzyılın ortalarına kadar denizcilik örf ve adetleri temelinde düzenlenmiştir. 1958 tarihli Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesi, bu konuya yönelik uluslararası düzeyde yapılmış yazılı nitelikteki ilk hukuki düzenlemedir. Ancak dünya genelinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak söz konusu düzenleme yetersiz kalmış ve deniz hukukunun kodifikasyonuna yönelik girişimler gündeme gelmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda 1982 tarihli Birleşmiş